

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI
HUZURIDAGI DAVLAT TILIDA ISH YURITISH
ASOSLARINI O‘QITISH VA MALAKA OSHIRISH MARKAZI**

2023/02 (1)

ZAMONAVIY O‘ZBEK TILI

www.dtrm.uz

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI HUZURIDAGI DAVLAT TILIDA ISH
YURITISH ASOSLARINI O'QITISH VA MALAKA OSHIRISH MARKAZI

2023/02 (1)

ZAMONAVIY O'ZBEK TILI

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
huzuridagi Davlat tilida ish yuritish asoslarini o'qitish va malaka oshirish markazi

Bosh muharrir: Inomjon Azimov
Bosh muharrir o'rinbosari: Baxtiyor Mengliyev
Mas'ul kotib: Shahnoza Gulyamova

Tahrir kengashi

Manzura Abjalova, Nodir Jo'raqo'ziyev, Jo'ra Xudoyberdiyev, Dildora Axmedova, Shahboz Zarmasov, Muyassar Saparniyozova, Usmonjon Rahimov, Nizomiddin Qo'ldoshev, Husniddin Suyunov, Sobir Ahmedov, Asqar Eshmo'minov, Farhod Bobojonov, Shahlo Hamroyeva, Ikrom Islomov, Munira Mengliyeva, Abusaid Norov, O'ral Xoliyorov, Rafiqjon Zaripov, Shohida Shahobiddinova, O'ktam Begimov, Abdurashid To'ychiyev, O'rinboy Boboyorov.

Zamonaviy o'zbek tili – O'zbekiston Respublikasi, MDH va Markaziy Osiyo davlatlarida tilshunoslik, kompyuter lingvistikasi, korpus lingvistikasi, lingvistik ekspertiza, milliy terminologiya, o'quv lug'atchiligi, ona tili ta'limi, lingvoma'naviyatshunoslik sohalarini qamrab olgan ilmiy-amaliy jurnaldir.

Jurnal zamonaviy o'zbek tilining dolzarb muammolari va ustuvor vazifalariga doir tahliliy mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni, shuningdek, til sohasidagi yoshlar hayoti, ularning qiziqishlari, dunyoqarashi, maqsad-maslaklari, keng jamoatchilik, olimlar, ziyolilar, o'qituvchi-murabbiylar, ilmiy tadqiqotchilar, umuman, shu kasbdagi o'quvchilar faoliyatiga doir ilmiy-nazariy maqolalarni nashr qiladi.

Jurnal bir yilda to'rt marta nashr etiladi.

Manzil: O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Bibish Jo‘rayeva, Marjona Jumayeva
“TUYA” ZONIMI ISHTIROK ETGAN MAQOLLARDA FREYMLAR TADQIQI
(TUYANING BIOLOGIK HOLATI ASOSIDA)..... 106

Jumanazar Abdullayev
TIL SISTEMASINING TAYANCHI 114

Bibish Jo‘rayeva, Maftunaxon Sharipova
O‘ZBEK XALQ MAQOLLARINING SEMANTIK XUSUSIYATLARI (“QO‘Y” LMG ASOSIDA)
..... 124

Usmonjon Rahimov, Zebiniso No‘monova
KO‘P MA‘NOLILIK, PRESUPPOZITSIYA VA ASKIYA132

Farida Saidova
SINONIMLAR IZOHLI LUG‘ATLARIDA SINONIMIK QATORLARNI TUZISH
ASOSLARI 139

Nigina Sobirova
INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ILOVA QURILMALAR TIPOLOGIYASI
..... 153

O'ZBEK XALQ MAQOLLARINING SEMANTIK XUSUSIYATLARI
(“QO‘Y” LMG ASOSIDA)

Bibish Jo‘rayeva¹⁸
Maftunaxon Sharipova¹⁹
(Buxoro, O‘zbekiston)

Annotatsiya

Mazkur maqolada “qo‘y” LMGga oid birliklar ishtirok etgan o‘zbek xalq maqollarining semantik xususiyatlari yoritilgan. *Qo‘chqor, qo‘zi, to‘qli, hisori, shishak, sovliq, jaydari* kabi leksemalar mantiqiy markazda ma‘no ifodalashiga ko‘ra guruhlarga ajratilgan. Mazkur leksemalar har bir guruhda o‘ziga xos semalarni namoyon etishi e‘tiborga olingan. Jumladan, “qo‘chqor” leksemasi xalq maqollarida: *ustunlik, kuch-qudrat, yetakchilik*; “qo‘zi”: *befarosatlik, beg‘amlilik, himoyasizlik, uddaburonlik, bepisandlik, o‘ynoqilik, o‘ziga xoslik, tez ulg‘ayuvchanlik*; “to‘qli”: *afzallik, boylik, illatning saqlanishi*; “sovliq” va “hisori”: *boylik*; “shishak”: *bepisandlik*; “jaydari”: *mahsulot manbayi* kabi ma‘nolarni ifodalab kelishi asoslab berilgan. Ushbu lug‘aviy ma‘noviy guruhga kiruvchi leksemalardan “qo‘y” va “qo‘zi” zoonimlari o‘zbek xalq maqollarida nisbatan faol qo‘llanishda ekanligi ayonlashdi. Maqollar badiiy asarlardan olingan parchalar yordamida dalillandi.

Kalit so‘zlar: *zoonim, sema, guruh, maqol, leksema, mantiqiy markaz, majoz*

SEMANTIC FEATURES OF UZBEK FOLK PROVERBS (BASED ON LSG “SHEEP”)

Abstract

This article describes the semantic characteristics of Uzbek folk proverbs used by units of the “Sheep” LSG. Lexemes such as *qo‘chqor, qo‘zi, to‘qli, hisori, shishak, sovliq, jaydari* are divided into groups according to their meaning in the logical center. It was noted that these lexemes show specific themes in each group. For example, the lexeme “ram” is used in folk proverbs: supremacy, power, leadership; “lamb”:

¹⁸ **Bibish Jo‘rayeva** – filologiya fanlari doktori, professor. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti huzuridagi Davlat tilida ish yuritish asoslarini o‘qitish va malaka oshirish markazi Buxoro viloyati hududiy bo‘linmasi

E-pochta: bibish.jurayeva@mail.ru. Tel raqam: +998914196089

¹⁹ **Maftunaxon Sharipova** – filologiya fanlari doktori, professor. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti huzuridagi Davlat tilida ish yuritish asoslarini o‘qitish va malaka oshirish markazi Buxoro viloyati hududiy bo‘linmasi

recklessness, carelessness, vulnerability, impudence, playfulness, originality, rapid growth; “to‘qli”: advantage, wealth, preservation of vice; “sovliq” and “hisori”: wealth; “shishak”: rudeness; “jaydari”: it is known to express such meanings as the source of the product. Among the lexemes belonging to this lexical-spiritual group, it was found that the zoonyms “sheep” and “lamb” are relatively actively used in Uzbek folk proverbs. Proverbs are proved with the help of excerpts from works of art.

Key words: *zoonym, sema, group, proverb, lexeme, logical center, metaphor*

Xalqning tilda aks etgan madaniy o‘ziga xosligi ijtimoiy-maishiy, tarixiy, geografik, psixologik kabi omillar bilan bog‘liq bo‘lib; ular xalq moddiy va ma‘naviy hayotining umuminsoniy emas, balki o‘ziga xos milliy-mental xususiyatlarini ifodalashga xoslangan bo‘ladi.

Milliy-madaniy xususiyatlarni o‘rganish va saqlash masalalari tobora dolzarb bo‘lib borayotgan hozirgi davrda xalq og‘zaki ijodi namunalarini tadqiq etish muhim masala sifatida maydonga chiqadi. Xalq og‘zaki ijodining sermahsul turi maqol bo‘lib, u yaxlit ma‘noga ega bo‘lgan va deaktualashtirilgan birliklardan iborat bo‘lgan gap shaklidagi turg‘un ifodadir (predikativ tuzilma). Maqol xalq va uning tili bilan birga tug‘iladi, xalq u bilan yashaydi; zamirida xalqning kechinmalari, dunyoviy tajribasi, falsafasi ifodalangan bo‘ladi. Sharq xalqlari maqolni “til jilosi” («цветом языка»), “ochilmagan marvaridlar” («ненанизанными жемчужинами»), yunon-rimliklar («господствующими мнениями»), “ustun fiklar”, italiyaliklar “xalq maktabi” («училищем народа») ispanlar “ruhni davolovchi” («врачевством души»), nemislar “ko‘cha donoligi” («уличной мудростью») kabi nomlar bilan ifodalaydi. Shuningdek, maqol o‘ziga xos milliy, madaniy, an‘anaviy, maishiy qatlamlardan tashkil topgan umuminsoniy tuyg‘ularni, psixofizik holatlarni ifodalashga ham xizmat qiladi.

O‘zbek xalq maqollari tarkibida “qo‘y” LMG ishtirok etgan maqollar anchagina bo‘lib, bu holat xalqning ijtimoiy hayot tarzi bilan bog‘liqdir.

Qo‘y – asrlar mobaynida inson hayotida muhim oziq-ovqat mahsuloti (go‘шти, yog‘i), kiyim-kechak (teri, juni) manbayi sifatida katta rol o‘ynagan [1, 129]. Mavjud kalta dumli qo‘y zotlari muflonlardan, uzun dumli qo‘y zotlari va qorako‘l qo‘ylari arxarlardan, dumbali (hisori, jaydari va sh.k.) qo‘ylar arkallardan kelib chiqqan. Qo‘y

5. Irk → qo'y, to'rt yoshga qadam qo'ygan qo'y

6. Man → to'rt yashar qo'y

Navlari:

1. Hisori → oyoqlari uzun, yungi qilchiq bo'ladigan qo'y [6] (nav)
2. Qo'ng'iroti → bo'yni uzun, yuz kilogacha go'sht beradigan qo'y (nav)
3. Jundas jaydari → junni ko'p beradigan qo'y (nav)
4. Oloy zotli → (nav)
5. Jaydari → (nav) mahalliy zotga mansub, mahalliy (uy hayvonlari haqida)
6. Qorako'l (nav) → O'zbekistonning Qorako'l tumanida yetishtirilgan, hozirgi vaqtda iqlim sharoitlari o'xshash boshqa hududlarda ham tarqalgan, qo'zisidan jingalak yungli mo'yna olinadigan zotli qo'y navi.

O'zbek xalq maqollaridagi "qo'y" LMGga oid birliklarni mantiqiy markazda ma'no ifodalash imkoniyatiga ko'ra quyidagi guruhlarga bo'lish mumkin:

1. Bepisandlik
2. Tez ulg'ayuvchanlik
3. Befarosatlik
4. Beg'amlik
5. Himoyasizlik
6. Uddaburonlik
7. O'ynoqilik
8. O'ziga xoslik

1. Bepisandlik. *Yo'lbars yo'lbarsdir, Hech qachon qo'zichoq bo'lmasdir.*

Qo'zichoq ulug'vorlik jihatdan yo'lbarsga tenglasholmaydi. U yo'lbarsning oldida o'z hayvonga aylanadi. Qo'zi yosh, himoyasiz; yo'lbars esa quch-quvvatga to'lgan, yirtqich hayvon bo'lgani sababli ular bir-biriga zid qo'yiladi. Majozda ham qo'rqqoq odamlar hech qachon jasur insonlarga tenglasholmasligi ifodalab berilgan.

– *Shu onda Asadbek yanglish fikr yuritayotgandi. Bu fikri o'zi yaxshi ko'rib aytib yuradigan "yo'lbars-yo'lbarsdir, hech qachon qo'zichoq bo'lmas", degan gapiga zid edi [4, 297].*

2. Tez ulg'ayuvchanlik. *Qo'y tug'ar qo'zi bo'lar, Yil o'tmay o'zi bo'lar.*

Qo'y tez ko'payadigan hamda tez ulg'ayadigan chorva mollaridan hisoblanadi. O'zbek xonadoni bolajon bo'lganligi va farzandga bo'lgan mehr-muhabbat bu millat vakillarida chegara bilmaslik xususiyati, odatda, uy hayvonlaridan qo'yga qiyoslanadi.

Oilada tugʻiladigan farzand ulgʻayib oʻz ota-onasiga oʻxshashi, uning feʼl-atvori, xususiyatlarini oʻzida ifodalashi maqolda majozan ifodalangan.

3. Befarosatlik. *Oqsoq qoʻzi tushdan keyin maʼraydi.* Majozda noshud, qoʻlidan bir ish kelmaydigan, buning ustiga erinchoq odamni oqsoq qoʻy-qoʻziga tashbeh etadilar. Bunday odam bir ishning uddasidan chiqolmay, azbaroyi qiynalib ketganidan keyin “uh uradi, dod-faryod qiladi, hasratidan chang chiqadi”.

4. Begʻamlilik. *Pichan tizzagacha, qoʻy junigacha, suv qayiqqacha, Ammo kulrang qoʻzichoq maza qilib yotadi.* Pichan – hayvonlarga ozuqa boʻladigan oʻt, oʻrib quritilgan oʻt, xashak. Pichan, yaʼni oʻt tizzaga yetgach oʻriladi, umri tugaydi. Qoʻy ham juni olungunga qadar boqiladi, soʻng soʻyiladi. Kulrang qoʻzichoq esa hech narsadan xabarsiz, voyaga yetgunga qadar tashvishsiz boʻladi. Ushbu maqol hayotda xursand, xafa, oʻlim yoqasida turgan kishilar bilan bir qatorda, begʻam, boshqalar dardi bilan ishi yoʻq kishilar ham mavjud ekanligiga ishora tarzida qoʻllanadi.

5. Himoyasizlik. *Kambagʻalning yolgʻiz qoʻzisiga qashqir tegar.*

Maʼnodoshi: “*Ming qoʻyining qoʻyi qoldi, bir qoʻyining qoʻyi ketdi*”. Kambagʻalligi sababli koʻplab qiyinchiliklarga chidagan xalq peshanasi shoʻrligidan nolib, ushbu maqolni qoʻllagan, shu orqali boshiga tushgan kulfatlardan shikoyat qilgan. Koʻchma maʼnoda esa ushbu maqol bir kishida gʻam-anduhning ketma-ket kelishi, uning musibatga duchor boʻlishi ifodalanadi.

6. Uddaburonlik. *Ema bilgan qoʻzilar ikki onani emar, Ema bilmas qoʻzilar oʻz onasini emmas.* Uddaburon, chaqqon qoʻzilar oʻzining onasidan tashqari, boshqa ona qoʻyning ham sutini ichadi. Shu tariqa oʻzini och qolishdan saqlab, tezda ulgʻayishiga sabab boʻladi. Oʻz onasini emishni ham uddalay olmagan qoʻzichoqlar esa goʻl, lapashang boʻlib, bir chekkada qolib ketadi. Natijada u boshqa qoʻzilardan koʻra sekin oʻsadi, kasalliklarga tez chalilib hatto nobud boʻlishi ham mumkin. Majozda esa aqlli, tadbirli insonlar bir necha ishni uddalay olishi, hayotda oʻz oʻrniga ega boʻlishiga ishora qilingan. Aksincha, biror ishni eplay olmagan kishilar hayotda koʻp qiyinchiliklarga duchor boʻladi, zarar koʻradi. Ushbu maqol hushyorlikka chorlov tarzida aytilgan hikmat sanaladi.

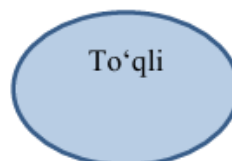
– *Va yana aytibdurlarki, “Ema bilgan qoʻzilar ikki onani emar, ema bilmas qoʻzilar oʻz onasini emolmas”, kamina oʻz nafsini ham xushnud qilurman va sulton amrini... Sen xoʻjangga tanbih bergudek boʻldingmu?*

7. Oʻynoqilik. *Oʻynoqi qoʻzi oyna sindirar.* Majozda haddan tashqari oʻynoqi boladan qoʻrqish kerakligi ifodalangan boʻlib, yaʼni bundaylar eng qadrli narsani yoʻqotishi mumkinligi taʼkidlanadi. Koʻzgu, oyna kabilarning asosi suvga borib

taqalgani sababli o'zbek xalqi orasida ko'zgu, oynaga tozalik, shaffoflik ramzi sifatida qaraladi.

8. O'ziga xoslik. *Qo'zi ma'rab o'sar, Bola yig'lab.* Qo'zining o'ziga xosligi bu – uning ma'rashi bo'lganligi kabi hayotda ham bola yig'lab voyaga yetadi.

1. Afzallik
2. Boylik
3. Illatning saqlanishi

1. Afzallik. *Minnatli tuyadan beminnat to'qli yaxshi.* To'qli – urg'ochi qo'zi, qo'zichoq. Minnatli oshdan beminnat, hajm jihatdan kichik bo'lsa-da har qanday narsa, buyum, xizmat afzal ekanligiga maqolda ishora qilinadi.

2. Boylik. *Eshon keldi – to'qli ketdi.* O'tmishda ilmiga amal qilmagan ayrim din namoyondalari o'z targ'ibot-tashviqotlari bilan zolimlarga zulm pichog'ini qayrab borayotganliklari va o'zlari mehnat qilmay o'zgalar hisobiga yashayotganliklarini ko'rgan, bilgan, fahmlagan xalq ularning notog'ri xatti-harakatlarini tanqid qiluvchi fikrlarni ushbu maqol orqali bildirgan [7, 87].

3. Illatning saqlanishi. *Qo'ziligidagina sutga to'ymagan, To'qliligida turtkisin qo'yimas.* Xalqimizda yangi tug'gan sigirning quyuq sutini yig'ib, pishirib, og'iz qilib, tansiq taom sifatida qo'ni-qo'shnilarga tarqatish odati mavjud. Go'dakligida shunday quyuq, to'yimli sutga yolchimagan to'qli ulg'ayganida ham to'ymaydi, hayotining dastlabki davrlarida qorni to'ymagan maqol, ochko'z inson umri davomida ham shu xususiyatini saqlab qoladi. Ushbu maqol keksa kishilar yosh onalarga: bolani **o'g'zingga** yaxshilab to'yg'az, deb nasihat qilgan chog'da qo'llanadigan paremalardan biri sanaladi.

1. Boylik

Sovliq to'yda kerak, Sog'lik kunda kerak. Nayman urug'iga mansub o'zbeklarda ona qo'ylar sovliq deb yuritiladi. Xalqimizda to'yga qo'y qo'shanch qilish odati mavjud. Shu jihatga ko'ra, maqolda sovliq to'yda as qotishi, inson uchun esa sog'lig' kundalik ehtiyoj ekanligi ilgari surilgan.

Boylikning boshi – sovliq. Xalqimiz o'tmishida boylik ro'zg'orda saqlanadigan jonliq bilan belgilanganligi sababli turkiylar xonadonida mayda mol sifatida, asosan, qo'y, ya'ni sovliq boqilgan. Chunki u tez ko'payuvchan va ulg'ayadigan chorva

mollaridan sanaladi. Demak, maqolda sovliq – xonadon egasiga daromad olib keladigan jonivor sifatida baholanadi.

1. Boylik

Hisori

Yung olaman desang – jaydari, Boy bo'laman desang – hisori. Bulung'urlik cho'ponlar oyoqlari uzun, yungi qilchiq bo'ladigan [6, 16] qo'yni hisori deb nomlashadi. Ajdodlarimizda hisori boylik ramzi sifatida baholangan bo'lib, ushbu holat maqolda xuddi shu taxlitda metaforizatsiyaga uchragan.

1. Bepisandlik

Shishak

Shishak so'yding, Pishak so'yding. Xalqimizning mehmondo'stligi, bag'rikengligi uning uyiga tashrif buyurgan mehmon hurmatiga atab qo'y, qo'chqor so'yishi bilan belgilangan. Hisori qo'ylarni iloji boricha shishakligida so'ymaganlar. Shishak – bir yoshli qo'chqor. Uning go'shti oz bo'lsa-da, eti mazali bo'ladi. Hajm-miqdor jihatdan pishak, ya'ni mushukka o'xshatilgan shishak, odatda, ozlik, maydalik, bepisandlik semalarini ifodalab kelishga xizmat qiladi.

1. Mahsulot manbayi

Jaydari

Yung olaman desang – jaydari, Boy bo'laman desang – hisori. Junni ko'p beradigan qo'y *jaydari, jundas jaydari* kabi nomlar bilan atalishi ma'lum. Agar qo'ychi boy yoki cho'pon jun (yung) olish niyati bo'lsa, jaydari navli qo'yni boqishi, aks holda daromad ko'rish istagidagilar esa hisorini boqishi ma'qulligi ta'kidlangan.

Ajdodlarimiz turmush tarzida chorva nomlarining faol qo'llanishi, ularning metaforizatsiyaga uchrab maqol tarkibidan o'rin egallashi ushbu zoonimlarning otabobolarimiz kundalik hayotida muhim o'rin tutganligidan, ular umrguzaronligining bir qismiga aylanganligidan darak beradi. Kuzatishlar natijasida o'zbek xalqining milliy yashash tarzini ifodalagan maqollarning aksariyatida “qo'zi”: *befarosatlik, beg'amlik, himoyasizlik, uddaburonlik, bepisandlik, o'ynoqilik, o'ziga xoslik, tez ulg'ayuvchanlik* kabi semalarda reallashib, odatda, *ojizlik* ma'nosida kelishi; “to'qli”, “sovliq”,

“hisori”: *boylik*; “shishak”: *bepisandlik*; “jaydari”: *mahsulot manbayi* kabi yetakchi semalarni ifodalashi ayonlashdi.

Tahlillar o'zbek xalqi ongidan “qo‘y” LMGga kiruvchi leksemalar bilan bog‘liq tushunchalar chuqur o‘rin egallaganligi va har bir holat bo‘yicha ularning alohida-alohida ma‘no ifodalashga xoslanganligi ko‘rsatdi. Bu esa, o‘z navbatida, ajdodlarimiz milliy ongining serqirraligi, tafakkur tarzining kengligi, hayotida mavjud bo‘lgan ijtimoiy voqeliklarni ramzlarda ifodalash darajasi nihoyatda yuksakligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бегматов Э. ва бошқалар. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. 3-жилд. –Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти, 2007. – 687 б.
2. Begmatov E. va boshqalar. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildli. 3-jildi – Т.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2007. – 687 b.
3. QUR‘ONI KARIM. Qalam surasi. 51-52-oyat. “HILOL NASHR” nashriyot-manbasi. Ma‘nolar tarjimasi. – 403 b.
4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. – Т., 2005. – 289 б.
5. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Т., 2005. – 289 b.
6. O‘zbek xalq maqollari. 1-jild. A-O. – Toshkent: Fan, 1987. – 368 b.
7. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Икки жилдлик. 1-жилд. А-Р. Москва: Рус тили. 1981.
8. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. Ikki jildlik. 1-jild. A-R. Moskva: Rus tili. 1981-yil.
9. Malik Tohir. Shaytanat. Uchinchi kitob. – Т.: Nashriyot-matbaa konserning Bosh tahririyati, 1997. – 384 b.
10. Gulxaniy. Zarbulmasal va g‘azallar. – Т.: O‘zSSR Davlat badiiy adabiyoti, 1958. – 39 b.
11. Chorvachilik. – Т.: O‘qituvchi, 1980. – 380 b.
12. Шомақсудов Ш., Шораҳмедов Ш. Ҳикматнома. – Т., 1990. – Б. 528; Шомақсудов Ш., Шораҳмедов Ш. Маънолар маҳзани (ўзбек мақолларининг изоҳли луғати). – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2001. – 448 б.
13. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Hikmatnoma. – Т., 1990. – В. 528; Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Ma‘nolar mahzani (o‘zbek maqollarining izohli lug‘ati). – Т.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2001. – 448.